

monumenten

hét tijdschrift voor cultureel erfgoed

THEMA

Wederopbouw

Perspectief voor Buitens

Nationaal Monumentencongres

Van water tot werelderfgoed

THEMA Wederopbouw

*'Monumentale kunst geniet
nauwlijks enige bekendheid'*

- 6** Wederopbouw en wandkunst: onlosmakelijk verbonden
door *Simone Vermaat*
- 10** Herken de schoonheid van industrieel wederopbouw erfgoed
door *Lillian Brinks*
- 14** De ontwortelde stadsbewoner
door *Lara Voerman*
- 18** Nijmegen herrezen
door *Hettie Peterse*

*'Met als centraal punt dat
littteken, Plein '44, symbool van
de beschadigde stad'*

In dit nummer...

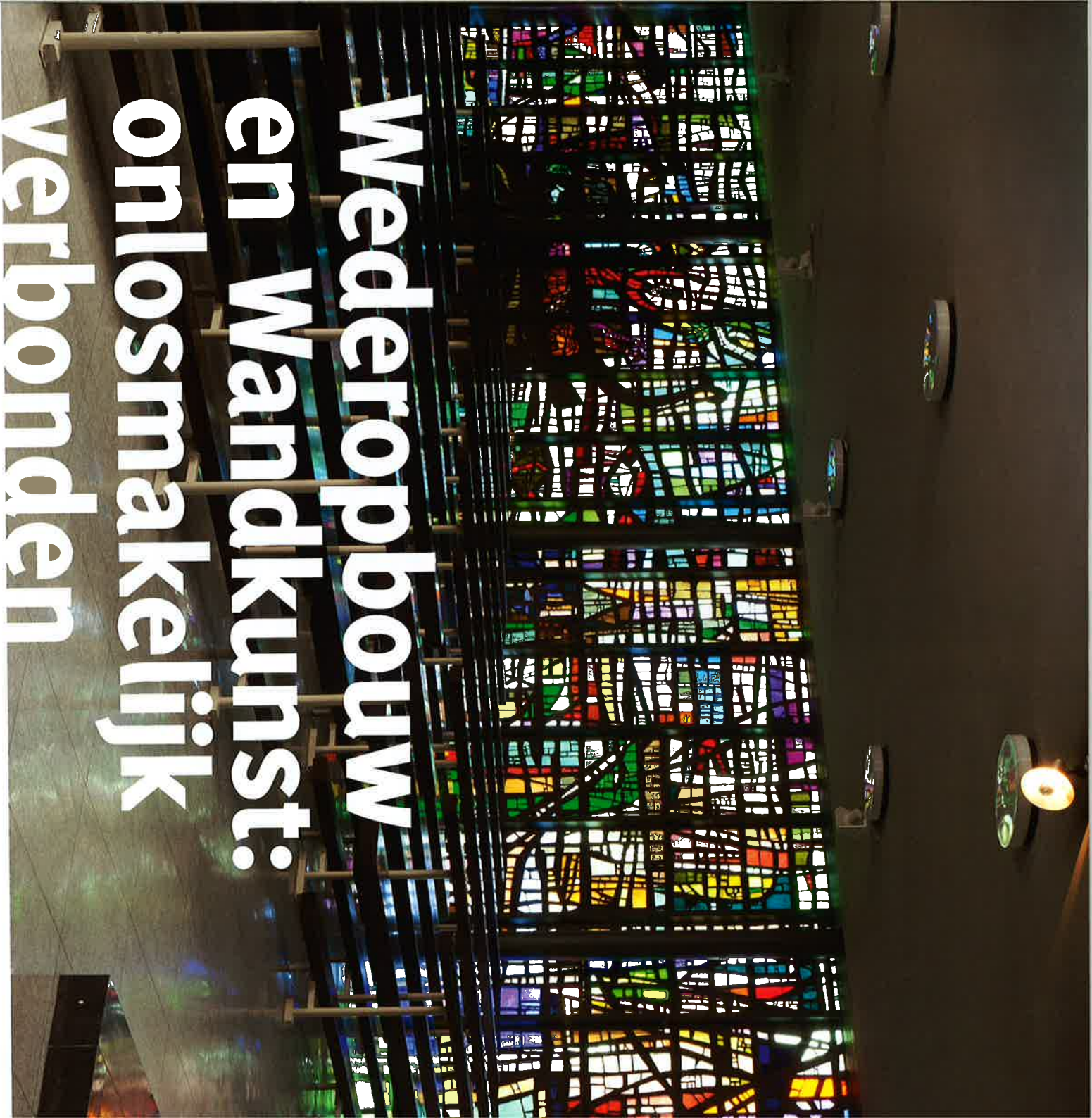
24 Nationaal Monumenten Congres door *Herbert-Jan Hiep en Agnes van Alphen*

Het eerste Nationaal Monumenten Congres vindt plaats in de Rijtuigenloods te Amersfoort op donderdag 8 november. Het thema is: 'Verzilveren van identiteit, over monumenten en economie'.

De Rijtuigenloods, Amersfoort (foto: Herik Rail Events, flickr)

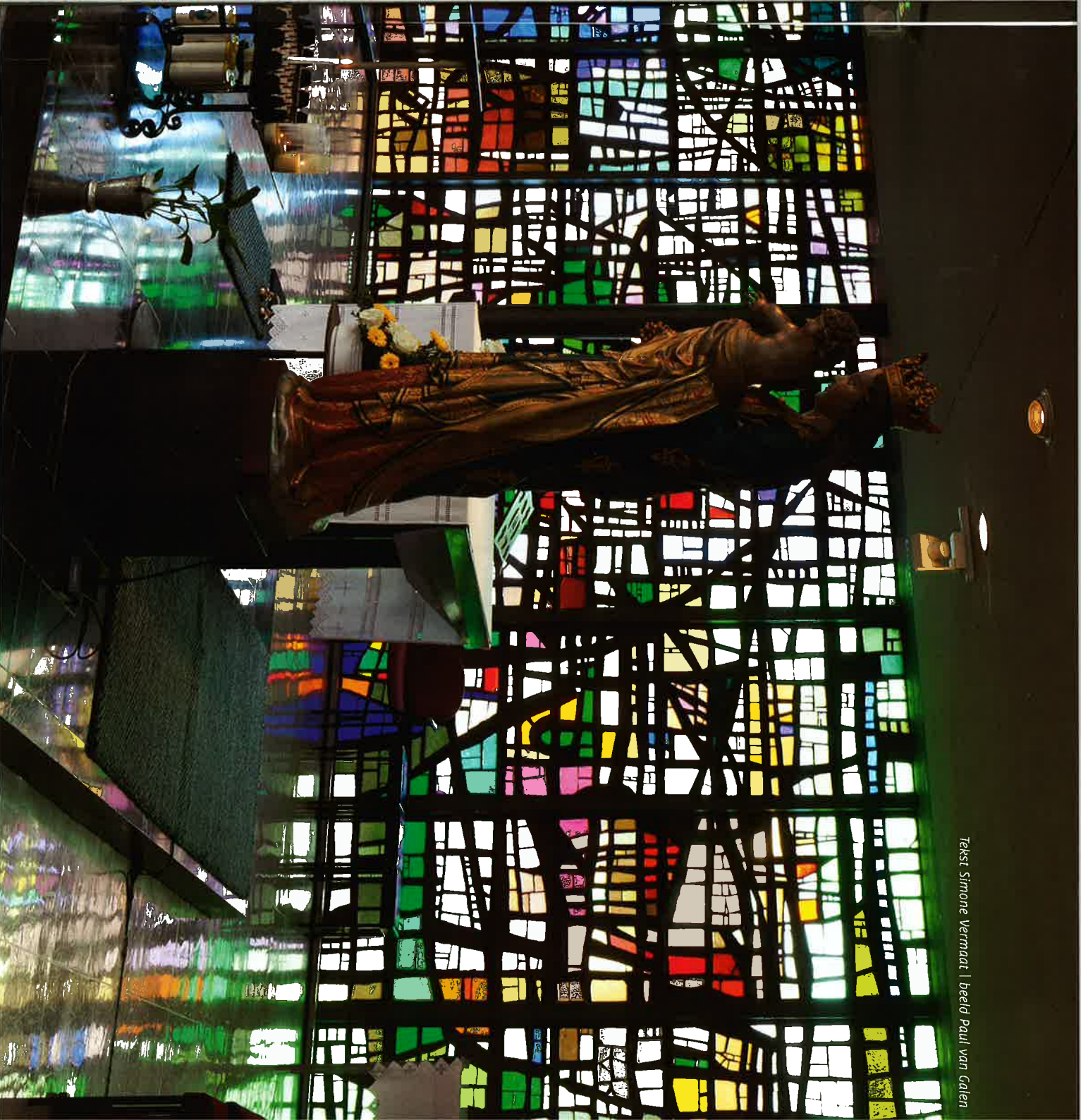
*'Geen gekunstelde vormen
dus, een onlogische padenl
of pseudo-natuurlijke aanle*

Wederopbouw en Wandkunst: onlosmakelijk verbonden

*Daan Wildschut,
Glas-in-betonwand,
Nieuwe Sint Agnes-
kerk, Bunde 1958-
1960*

In veel openbare gebouwen, zoals scholen, stations, kerken, winkelcentra, kantoren, theaters en gemeentehuizen bevindt zich monumentale kunst. Kunstwerken van Wally Elenbaas, Louis van Roode, Daan Wildschut, Jeroen Voskuyl en Jan Goeting sieren wanden, gevels, vloeren en plafonds van de Nederlandse naoorlogse architectuur. En hoewel wij bijna dagelijks gebruiken van deze openbare gebouwen, genieten monumentale kunst en de monumentale kunstenaars nauwelijks enig bekendheid.

Tekst Simone Vermaat | beeld Paul van Galen

Erfgoed van de wederopbouw Onbekend maakt nog altijd onbemind. Door gebrek aan kennis en waardering dreigt waardevol erfgoed uit de wederopbouwperiode geruisloos te verdwijnen. Ten onrechte; de periode 1940-1965 is een belangrijke periode in de Nederlandse cultuurgeschiedenis. Deze jaren werden gekenmerkt door herstel van materiële (oorlogs)schade en door schaarste, maar ook door economische groei, welvaart, optimisme en vernieuwing. De wederopbouwtijd kreeg echter al snel het etiket saai, gezapig en braaf opgeplakt en dat gold ook voor de architectuur, stedenbouw en monumentale kunst. De afgelopen jaren is er gelukkig steeds meer belangstelling en waardering voor erfgoed uit deze periode.

Wat is monumentale kunst? Monumentale kunst is 'rietvrije, gebonden- of gebruikskunst in een architectonische setting', die vele verschijningsvormen kent en die speciaal voor

een bepaalde plek op, in of aan een gebouw ontworpen is. De monumentale kunsten zijn na de Tweede Wereldoorlog buitengewoon actief beoefend door talloze kunstenaars. Niet alleen wandschilderingen, maar ook reliëfs, mozaïeken, sgraffito's, tegeltableaus, glas-in-lood, glas-in-beton, wandtapijten en intarsia(s) werden overal in Nederland toegepast en gaven uiting aan het gevoel van nieuwe saamhorigheid en solidariteit, die nodig was om het land weer op te bouwen. Men zag het als ideaal wanneer architect en kunstenaar in nauwe samenwerking en volkomen harmonie aan het werk zouden gaan om zo de synthese tussen architectuur en beeldende kunst te verwezenlijken. De kunstenaars hoopten de beeldende kunst, gekoppeld aan de architectuur, midden in de maatschappij en onder de mensen te kunnen brengen. Het was daarom vaak kunst met een boodschap, toegesneden qua inhoud, ontwerp en formaat op de locatie, functie en de

Louis van Roode,
Kunstwerk in graniet-
cement voor de ge-
hele zijgevel van het
veertien verdiepingen
tallende Stations-
postgebouw te Rot-
terdam (nu Central
Post), in combinatie
met 22 glas-in-beton
ramen die als plasti-
sche elementen in de
gevel zijn opgenomen
(1959).

gebruikers van een gebouw. Er waren monumentale kunstopleidingen bij diverse academies en de verschillende (Rijks)percentageregelingen, waarbij 1,5 procent van de bouwsom besteed diende te worden aan kunsttoepassingen in het gebouw. Die vormden een belangrijke stimulans voor monumentale opdrachten, maar ook zonder percentageregeling werden er vele opdrachten gerealiseerd. De stichting Kunst en Bedrijf bemiddelde tussen bedrijven en kunstenaars en zo werden ook veel bedrijfspannen, bankgebouwen, warenhuizen, en zelfs (luxe) schepen voorzien van monumentale kunst. Kortom, zowel bij de overheid, als bij particuliere opdrachtgevers en burgers was er een sterk draagvlak voor monumentale kunst.

Jeroen Voskuyl 'mozaïk, Hoofdingang Zuidpark HBS, Den Haag 1957 (nu Theater Dokosa)

Diversiteit aan technieken, materialen en stijlen Kenmerkend voor de monumentale kunst uit de wederopbouwperiode is de enorme diversiteit aan gebruikte technieken en materialen. De kunstenaars beperkten zich zelden tot één techniek of tot één stijl en produceerden een grote diversiteit aan kunstwerken. Vooral de kunstenaars met een monumentale opleiding beschikten over een arsenaal aan mogelijkheden. Nieuwe ontwikkelingen in de architectuur stimuleerden de monumentale kunstenaars tot het ontwikkelen van nieuwe technieken, vaak met gebruikmaking van nieuwe materialen, zoals glas in beton, glas appliqué en baksteenrelief. Daarnaast werden eeuwenoude technieken herontdekt en in een nieuw jasje gestoken, zoals mozaïeken, tegeltableaus en sgraffiti. Naast de technieken, waren ook de gebruikte stijlen (van realistisch tot abstract) en de gekozen onderwerpen (van alledaags tot religieus, mythologisch of symbolistisch) zeer divers.

Nagelvast Monumentale kunst vormt vaak letterlijk een eenheid met het gebouw waarvoor zij is ontworpen. De gebouwen veranderen in de loop der jaren van eigenaar en bestemming en het kunstwerk verliest daardoor zijn context en betekenis. Door het nagelvast karakter ondergaat deze kunst vaak hetzelfde lot als de gebouwen waar zij in, op of aan zit. Veel wederopbouw wijken, gebouwen en dus ook de daarmee verbonden kunstwerken, worden bedreigd in hun voortbestaan. Mogelijkheden voor restauratie, behoud in situ of herplaatsing

Help bij inventarisatie van wandkunst

Tussen 1940 en 1965 is er heel veel monumentale kunst geproduceerd, maar voor verantwoord waarden en selecteren hebben we een overzicht nodig. En daar ontbreekt het nu juist aan. Daarom doet de Rijksdienst een beroep op u. Kent u voorbeelden van monumentale kunst in uw directe omgeving, uw gemeente, uw wijk of misschien zelfs in uw eigen gebouw? Ga naar de website www.helprawandkunststopsporen.nl en voeg uw kunstwerk toe. Met uw hulp kunnen we een landelijk overzicht maken van de monumentale kunst in Nederland en dit waardevolle erfgoed uit de wederopbouwperiode de aandacht geven die zij verdient.

van monumentale kunst worden vaak niet meegenomen in de besluitvorming over renovatie, herbestemming of sloop van een gebouw. Niet alles kan behouden worden, maar de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wil verantwoord waarden, selecteren en behoud van het wederopbouw erfgoed op de agenda zetten.

Wederopbouw integraal bij de Rijksdienst

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed werkt aan de inventarisatie, waardering en selectie van erfgoed uit de wederopbouwperiode. Architectuur, stedenbouw en kunst worden integraal benaderd. In het kader van de Visie 'Erfgoed en Ruimte' zijn dertig wederopbouwgebieden geselecteerd. De waardering en selectie van een honderdtal meest waardevolle bouwwerken uit de periode 1959-1965 is in volle gang. Eerder al wees de minister van Cultuur honderd monumenten uit de periode 1940-1958 aan. Daarnaast werkt de Rijksdienst aan de inventarisatie en waardering van monumentale wandkunst uit de wederopbouwperiode. De resultaten van deze activiteiten worden medio 2013 gepresenteerd tijdens de 'Week van de Wederopbouw'.

Simone Vermaat is senior onderzoeker bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Voor meer informatie:

www.cultureelerfgoed.nl en www.helprawandkunststopsporen.nl.

Jan Coert
Natuursteen, hout
en grafiet

Gezichtsgebou
Utrecht, 1959 (nu
Utrechts archi

Sjuls van Keon
glas-in-betón ra
stationspostgebou
Röhlendam 19
(nu Centraal Post